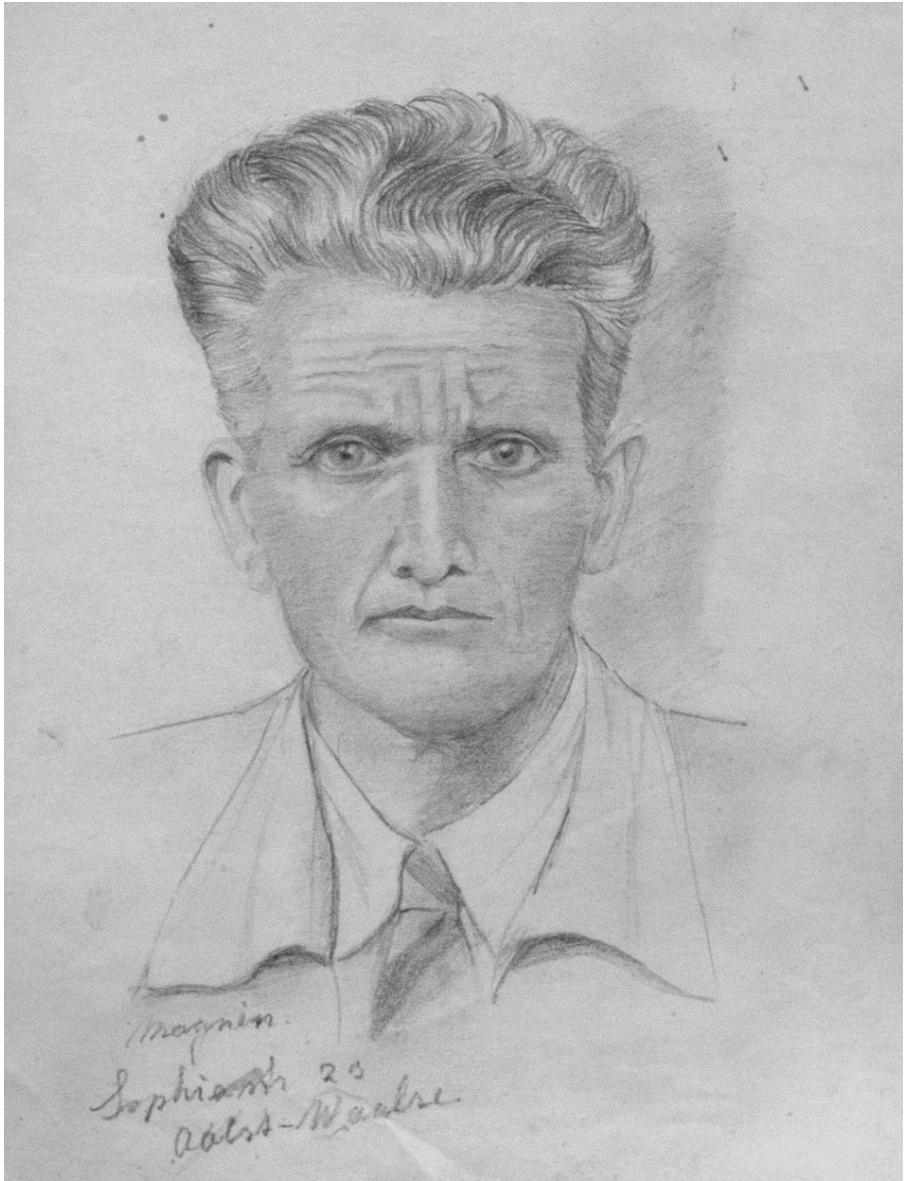

De lijst van Haeck

Potloodtekening van Jules Haeck gemaakt door Mia Dikken-Jelten. (1)

H.B. van Helden

De lijst van Haeck

Een overzicht van de hulpverlening aan geallieerde bemanningsleden en ontsnapte krijgsgevangenen tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Veel dank aan Annemarie
 B. de Boer
 A. Bootsma
 J. Canipelli jr.
 J. Howes
 P.G. Marang (1921-2000)
 H. Ros-Memelauer
 W.E. ten Napel

Schrijver: H.B. van Helden
Coverontwerp: H.B. van Helden
ISBN: 9789463182898
Uitgever: Heijink Hardenberg

© H.B. van Helden, Enschede 2017

Behoudens uitzonderingen door de Wet gesteld mag zonder schriftelijke toestemming van de rechthebbende(n) op het auteursrecht niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, of aan de andere kant, wat ook van toepassing is op het geheel of gedeeltelijke bewerking.

Copyright reserved. Subject to the explanations provided for by law, no part of this publication may be reproduced and/or published in print, by photocopying, on microfilm or in any other way without the written consent of the copyright-holder(s); the same applies to whole or partial adaptations.

Inhoud

	Inleiding	7
1	Pilotenhulp	10
2	De ontsnapte krijgsgevangenen	14
3	Het geallieerde luchtoffensief	18
4	Jules Haeck	20
	Piet Marang	23
	Contact met Echt	30
5	De eerste geallieerde militairen	37
	Jacques Mouhot	42
	Pinksteren 1943	44
6	De komst van Alphons Gerard	52
7	De Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers	59
8	Najaar 1943	61
	Een riskante ontsnapping	73
	Zes weken in de wachtkamer	75
9	De werkwijze	78
10	Jan Hendrik Kroeze	89
11	De laatste militairen in december 1943	91
12	De Achterhoek	99
13	Samenwerking met Haeck	103
	Gerrit Hendrik Rietberg	105
14	Echt een belangrijke bondgenoot	113
15	Winter 1944	116
	Naar Roermond	118
16	De eerste tegenslagen	122
	De arrestatie van Alphons Gerard	137
17	De laatste transporten naar het zuiden	143
18	Slachtoffers van de Sicherheitsdienst	153
19	De reis naar het zuiden	161
	Omvang van de groepen	163
20	Enschede	164
	Piloten uit Ommen	171
21	Zomer 1944	189
	Pilotentransport gestopt	202
22	Jules Haeck gearresteerd	211
	De Van Ostadestraat	222
23	Met de bevrijding in zicht	235
	Na de bevrijding	239
	Nawoord	253
	Appendix 1 Lijst Jules Haeck	258

Appendix 2	Lijst Hubert Alphons Gerard	267
Appendix 3	Lijst Stefanie Memelauer-Nedwed	267
Appendix 4	Lijst Harry Tummers	268
Appendix 5	lijsten Gerrit Hendrik Rietberg, Johannes Bernardus ter Haar en Albert Jan Koeslag	269
Appendix 6	Lijsten Johannes ter Horst en Dirk van der Meer	271
Appendix 7	Overzicht geallieerde militairen	274
Appendix 8	Afkortingen	290
Appendix 9	Voorbeeld vragenlijst	291
Appendix 10	Personen uit deze publicatie die omkwamen	292
Bronnen		295
Literatuur		299
Noten		302
Personenregister		314

Inleiding

Onder grote belangstelling werd op negen februari 1921, door toenmalig burgemeester Edo Bergsma, op het Hoedemakersplein in Enschede een gedenksteen onthuld ter herinnering aan de 75000 Franse, Engelse, Belgische, Servische, Italiaanse en Russische krijgsgevangenen die van november 1918 tot januari 1919 vanuit Duitsland in Enschede en omgeving werden opgevangen en verzorgd.

Ook de jaren daarvoor werd de oostgrens van Nederland overspoeld door ontsnapte gevangenen uit Duitse krijgsgevangenkampen. Gezien de neutraliteit van Nederland mochten ze destijds wel worden opgevangen en verzorgd maar niet op transport naar hun vaderland worden gesteld.

Niemand kon toen vermoeden dat de geschiedenis zich ruim twintig jaar later zou herhalen. Ook toen, tijdens de Tweede Wereldoorlog, werd Nederland geconfronteerd met een toenemende stroom van ontsnapte krijgsgevangenen vanuit Duitsland, waaronder veel Franse, Belgische en Russische militairen.

Het grote verschil met de situatie tijdens de Eerste Wereldoorlog was dat Nederland niet neutraal was, maar een bezet land, waar hulpverlening aan ontsnapte krijgsgevangenen niet werd getolereerd.

Toch werd tijdens de Tweede Wereldoorlog wel degelijk hulp geboden aan ontsnapte krijgsgevangenen. Niet door de overheid, zoals tijdens de Eerste Wereldoorlog, maar vaak door een eenling, een vrienden- of familiegroepje of door de illegaliteit. Personen uit alle geledingen van de bevolking die zich, vaak met gevaar voor eigen leven, bekommerden om de uit Duitsland gevluchte militairen. Een deel van hen raakte na 1942 ook betrokken bij de hulpverlening aan neergekomen bemanningsleden van de geallieerde luchtmacht.

Omdat aan dit onderwerp tot op heden weinig aandacht is geschonken, is dit de aanleiding geweest om de hulpverlening in Twente aan ontsnapte krijgsgevangenen en aan neergekomen bemanningsleden van de geallieerde luchtmacht te beschrijven. In de regionaal verschenen publicaties over de Tweede Wereldoorlog werd vaak een summiere beschrijving gegeven van ontsnappingslijnen en de personen die daarbij betrokken waren. Ook in de publicaties 'De illegalen' van C. Hilbrink, 'De illegalen in Twente' van A.H. Bornebroek en in 'Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog', delen 5 en 7, van Prof. Dr. L. de Jong werden slechts korte en onvolledige beschrijvingen gegeven.

Studies van onder andere H. Bodson, B. de Graaf, W.J.M. Willemsen, de Belg J. Bussels en de dissertatie van A.P.M. Cammaert, die de pilotenhulp elders uitvoerig beschreven, nodigden nog meer uit om het verhaal over deze vorm van hulpverlening in Twente te vertellen.

Wie echter in de wirwar van netwerken rond de zogenaamde pilotenhulp duikt, moet keuzes maken.

Hoewel de hulpverlening aan ontsnapte krijgsgevangenen zeer omvangrijk was heb ik mij voornamelijk beperkt tot de hulpverlening in Twente aan gestrande bemanningsleden van de geallieerde luchtmacht.

Afgezien van het feit dat in plaatsen als Nijverdal, Wierden en Enschede de illegaliteit ook een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan de hulpverlening aan gestrande bemanningsleden van de geallieerde luchtmacht, heb ik mij beperkt tot de beschrijving van de verzorgingsorganisatie en ontsnapingslijn van Jules Haeck uit Hengelo.

Aan de basis van deze keuze stond de Engelsman Sydney Holroyd, waar ik tijdens mijn zoektocht jaren geleden mee in contact kwam. Hij was in 1943 in Twente neergekomen en had tijdens zijn ontsnapping naar het zuiden onder andere hulp gekregen van Piet Marang uit Hengelo.

Nadat ik met Piet Marang contact had gezocht, kreeg ik een kopie in handen van de originele lijst met namen van personen die Jules Haeck en zijn medewerkers, van 1942 tot het einde van de oorlog, hadden geholpen. Een lijst die Haeck, in de zomer van 1944 had gemaakt.

Deze lijst bevatte voornamelijk namen van ontsnapte Franse en Belgische krijgsgevangenen. Al snel moest ik vaststellen dat over deze militairen weinig bekend was omdat er over de ontsnappingen nauwelijks archiefmateriaal bestond.

Dit in tegenstelling tot de geallieerde bemanningsleden die op de lijst voorkwamen. Waarbij jonge mannen in de leeftijd tussen 19 en 30 jaar plotsklaps in Duitsland of in bezet gebied werden geconfronteerd met een omgeving die zij niet kenden, waarvan ze de taal niet spraken maar wel afhankelijk waren van de reactie van de plaatselijke bevolking.

De soms uitvoerige rapporten, die na een succesvolle ontsnapping, tijdens of na de oorlog werden opgesteld, gaven in enkele gevallen een duidelijk beeld van de ontsnapingsroutes en van de hulp die ze van de burgerbevolking en de illegaliteit hadden gekregen. Een verzameling namen van personen die ooit enige tijd in Twente waren geweest, meestal kort, maar in enkele gevallen ook wat langer.

De lijst van Haeck zou de rode draad vormen voor mijn zoektocht naar het ontstaan van de ontsnapingslijn in Hengelo en naar de personen, wel of niet uit de illegaliteit, die hierbij betrokken waren.

Zonder andere personen en of organisaties te kort te doen, bleek uit literatuur- en bronnenonderzoek dat de ontsnapingslijn van Jules Haeck de omvangrijkste in Oost-Nederland is geweest. Op 18 januari 1946 kwam uit een Amerikaans onderzoek, ten behoeve van de uitreiking van de Medal of

Freedom Award, naar de hulp van de illegaliteit aan Amerikaanse militairen tijdens de oorlogsjaren in Nederland, de volgende conclusie:

*"This subject (J. Haeck) was one of the most active workers for Allied evasion in the entire country of Holland and were we able to definitely offer more names of those whom he assisted and were his main contacts and associates in his work still living, I feel sure we should be able to do so, our recommendation for him would be a grade higher, or the highest award for evasion activities.....The work of this man in the evasion activities is of monumental stature."*¹

Natuurlijk waren er meer verzorgingsorganisaties, kleine kernen of alleen opererende personen, in de regio met deze vorm van hulpverlening actief geweest, maar Haeck beschikte over de beste contacten met hulpverleners in Limburg. Contacten die een belangrijke schakel vormden met de illegalen in België.

De namen van Haeck in Hengelo en die van Tummers en Goossens in Echt bleken al snel onlosmakelijk met elkaar verbonden. Een groot aantal voortvluchtigen kwam via de lijn van Haeck, met vele opstapplaatsen onderweg, naar Echt. Een lijn die door Haeck werd bewaakt en waarvan alleen die personen gebruik mochten maken, die hij vertrouwde.

Daarnaast ontstonden er vanuit Hengelo verbindingen met illegalen in Zutphen en de Achterhoek waarbij Joep ter Haar uit Lichtenvoorde een belangrijke steun voor Haeck was in het voorlaatste oorlogsjaar.

Hengelo was de plaats van handeling, maar de illegale activiteiten van Haeck speelden zich ook daarbuiten af. Dit gaf aanleiding tot het deels beschrijven van de totstandkoming van de hulpverlening aan ontsnapte krijgsgevangenen en geallieerde militairen in Enschede, de Achterhoek, Zutphen, Laren (Gld) en Limburg. Plaatsen en streken waar Haeck zaken mee deed.

De vluchtwegen van de ontsnapte krijgsgevangenen en van de geallieerde militairen waren nooit hetzelfde en nauwelijks in een geografisch kader te vatten. Ze begonnen ergens in Duitsland of in bezet gebied. Twente was in vele gevallen een korte stopplaats, waarna ze verder gingen. Het werd een reis die nooit een vaste bestemming had. Voor de één was het België of Frankrijk voor een ander Zwitserland, maar er zijn er ook geweest die door gingen naar Spanje en Gibraltar.

Hoewel illegaal werk en verzetswerk door elkaar liepen, was deze vorm van hulpverlening hoofdzakelijk illegaal werk.

Prof. Dr. L. de Jong formuleerde de begrippen verzet en illegaal als volgt:

'Verzet werd geboden door een ieder die zich, op welke wijze ook, door zijn houding of door zijn activiteit, tegen de doeleinden keerde die de bezetter in Nederland trachtte te bereiken. Verzetswerk werd illegaal werk, geheim

werk, ondergronds werk, daar waar daden bedreven werden die, zonder van 'normale' criminele aard te zijn, door de bezetter strafbaar gesteld waren.²

Met dit boek hoop ik de illegale activiteiten van de groep Haeck zo volledig mogelijk in beeld te brengen, waarbij ik alle andere illegale activiteiten van Jules Haeck, buiten de hulpverlening aan ontsnapte krijgsgevangenen en geallieerde bemanningsleden, buiten beschouwing heb gelaten.

De hulpverlening in Hengelo, waarin Jules Haeck het initiatief nam, is globaal in drie fasen te onderscheiden.

De eerste fase, van februari 1942 tot juni 1942, waarin de hulpverlening bij toeval tot stand komt en eigen routes naar het zuiden worden gezocht, waarover de ontsnapte krijgsgevangenen worden getransporteerd.

De tweede fase, van juni 1942 tot juni 1944, waarin de hulpvraag sterk toe neemt en er sprake is van een min of meer gestructureerde verbinding met Limburg. Aanvang 1944 worden ook de Achterhoek en Zutphen in het samenwerkingsverband opgenomen en neemt binnen de illegaliteit in Twente, maar ook daarbuiten, de bekendheid van Haeck's ontsnappingslijn toe. Er ontstaan verbindingen met allerlei andere personen en organisaties.

De derde fase, van juni 1944 tot april 1945, waarin het transport van personen naar het zuiden nagenoeg stil komt te liggen. Van de groep die met de hulpverlening was begonnen zijn er nog enkelen actief. De onderduikadressen in Hengelo blijven onverminderd met de hulpvraag geconfronteerd. Anderen nemen het werk over.

De schriftelijke verklaringen en uitspraken van personen uit de illegaliteit en van geallieerde bemanningsleden, die in deze publicatie zijn opgenomen, zijn omwille van hun originaliteit letterlijk overgenomen.

1 Pilotenhulp

Over pilotenhulp zegt J. Bussels in zijn boek 'De doodstraf als risico':

*"Tientallen hebben geholpen, gewerkt, al naar gelang de omstandigheden. Voor velen was deze hulpverlening puur toeval. Als men er eenmaal de smaak van weg had, deed men verder, of was men moreel verplicht het verder voort te zetten. Voor sommigen was het een menslievende aangelegenheid, voor anderen een uiting van vaderlandsliefde."*¹

Gerrit Rietberg, een contact van Haeck in Zutphen, vatte het als volgt samen:

G.H. Rietberg

“Al de hulp aan geallieerde vliegers verleend, heb ik beschouwd als een daad van plicht jegens mijn vaderland, want hulp aan de geallieerden was hulp voor de goede zaak. Groot is echter mijn bewondering voor de vliegers wat betreft hun moed en durf, en het kalme optreden zo ze naar beneden kwamen, waarbij hetgeen ik heb verricht in het niet zinkt.”²

Aangenomen moet worden dat het begrip pilotenhulp pas werd gebruikt nadat de eerste geallieerde militairen werden geholpen en routes tot stand kwamen om ze naar het zuiden van Nederland te vervoeren.

Medio 1944 ontstond het begrip ‘Etappendienst’ binnen kringen van de Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers (LO) . Voortvluchtigen werden in etappes van het éne naar het andere adres vervoerd.

De woorden pilotenhulp, pilotenlijn of pilotenorganisatie zijn eigenlijk te begrensd, omdat ze de indruk zouden kunnen wekken dat de hulpverlening zich slechts zou beperken aan piloten van neergeschoten geallieerde vliegtuigen. Het zal duidelijk zijn dat met het woord piloot, tevens de overige in een bommenwerper aanwezige bemanningsleden werden bedoeld zoals de boordschutters, bommenrichters, boordwerktuigkundigen en navigators.

Van pilotenhulp werd toen al gesproken, wanneer een geallieerde militair of ontsnapte krijgsgevangene door een persoon van eten werd voorzien of wanneer deze hem schone kleren had gegeven of hem de weg had gewezen.

Ook de hulp aan de ontsnapte krijgsgevangenen werd af en toe pilotenhulp genoemd. Al werden er tijdens de Tweede Wereldoorlog beduidend meer ontsnapte krijgsgevangenen door de pilotenorganisaties geholpen dan op de vlucht zijnde bemanningsleden van de geallieerde luchtstrijdkrachten.

Op 20 juli 1945 verscheen in de plaatselijke edities van het dagblad Trouw een oproep aan de bevolking zich schriftelijk te melden indien men gedurende de oorlog geallieerde piloten had geholpen. Er volgden vele reacties. Het was niet verwonderlijk, dat diverse personen na de oorlog opgave deden dat ze zich hadden beziggehouden met pilotenhulp. Het merendeel sprak naar eer en geweten, hoewel in de meeste gevallen geen namen genoemd konden worden. Ook al had men niet daadwerkelijk geholpen maar wel een naam van een geallieerde militair gehoord, dan werd die aan de autoriteiten doorgegeven. Zo werd bijvoorbeeld door personen uit Twente de naam van de Amerikaan Martin Cech diverse keren genoemd.

Er waren ook gevallen bekend dat de zaak sterk overdreven werd of zelfs dat de waarheid geweld werd aangedaan.

Harry Tummers, het contact van Haeck uit Echt in Limburg, vernam na de bevrijding dat men in het plaatsje Roosteren 180 piloten en 765 krijgs-

gevangenen zou hebben geholpen. Hij duizelde er van, want de getallen bleken veel te hoog aangegeven. Ook zou hij van een zekere Sangen 120 piloten hebben gehad, terwijl hij er van hem niet één had gekregen.³

Ook Alphons Gerard, een medewerker van Haeck uit Hengelo, kreeg na de oorlog met een soort gelijk geval te maken, toen een Amerikaanse kolonel hem een lijst liet zien van personen die zich met pilotenhulp verdienstelijk hadden gemaakt. Van één persoon wist Gerard zeker dat deze niets op dit gebied had gedaan, doch opgave had gedaan 150 piloten te hebben gehad. De man viel door de mand toen bleek dat het om een overgetikte lijst van de weduwe van Haeck ging.⁴

Pilotenhulp was volgens van Ooijen een secundaire vorm van verzet omdat deze niet primair tegen de bezetter gericht was.⁵

Pilotenhulp ontstond vaak uit plaatselijk particuliere initiatieven die meestal waren geconcentreerd rond één enkele persoon, een familie of een groepje vrienden. Ook door het specifieke karakter van de pilotenhulp was de organisatiegraad lager dan bij andere verzorgingsgroepen.

De problemen waarmee de pilotenhelpers werden geconfronteerd waren niet gering. Hun eigen veiligheid en die van de aan hen toevertrouwde personen stonden voorop. Daarnaast moesten ze zich bezig houden met de organisatie, zoals de planning van de vluchtroutes, het vervoer, de huisvesting, de kleding en de voeding.

Aanvankelijk bracht een aantal Nederlandse pilotenhelpers de voortvluchtigen, over wie zij zich hadden ontfermd, tot aan de Belgische grens. Slechts in enkele gevallen beschikte men daar over contacten met de Belgische illegale organisaties. De situatie zou na 1941 veranderen, omdat kennis werd opgedaan van de situatie ter plekke. Met name in het Frans sprekende deel van België konden de ontsnapte Franse krijgsgevangenen, maar ook een deel van de geallieerde bemanningsleden, zoals de Frans sprekende Canadezen, zich gemakkelijker bewegen.

Door de toename van het aantal vluchten van de Engelse luchtmacht boven Duitsland, na juni 1942, groeide het aantal gestrande geallieerde bemanningsleden. Daarnaast nam de hulpvraag van neergekomen bemanningsleden toe doordat ze nieuwe instructies van de legerleiding hadden meegekregen.

Na de grote bombardementen op Duitse steden in het Ruhrgebied medio 1942, elk met duizend bommenwerpers, waren de verliezen aan Britse zijde aanzienlijk toegenomen. Er dreigde een tekort te ontstaan aan operationeel inzetbare bemanningsleden. Dit, en het feit dat het voordien slechts een enkeling was gelukt om vanuit bezet gebied te ontsnappen en terug te keren naar operationele onderdelen in Engeland, deed Churchill van koers veranderen.

De bevolking van Groot-Brittannië had gedurende de luchtslag om Engeland het nodige te duchten gehad. Door de verwoesting van de steden waren er

vele slachtoffers gevallen. De verliezen van de strijdkrachten waren ook niet gering geweest.

Churchill stelde dat de burgerbevolking in bezet gebied ook diende te participeren in de gemeenschappelijke strijd tegen nazi-Duitsland. Dit ondanks de mogelijke gevaren voor de burgerbevolking in bezet gebied waarbij slachtoffers zouden kunnen vallen.

Bomber Command van de RAF verplichtte dat iedereen, die deel nam aan het luchtoffensief en door omstandigheden in bezet gebied veilig was neergekomen, alles in het werk moest stellen om met hulp van de bevolking zo snel mogelijk terug te keren naar de operationele onderdelen in Engeland.

De gevaren voor de bevolking in bezet gebied waar Churchill op doelde, waren niet ondenkbeeldig. Het verzorgen en onderdak verschaffen aan een joods gezin stond gelijk aan hen te redden van een zo goed als zekere dood. In het geval van ontsnapte krijgsgevangenen of de gestrande geallieerde militairen lag dit anders.

Ontsnapte krijgsgevangenen, die tijdens hun vluchtpoging werden opgepakt, werden vrijwel altijd teruggestuurd naar het kamp van waaruit ze waren ontvlucht.

Geallieerde bemanningsleden wisten zich in vele gevallen, waar ze ook werden aangehouden, beschermd door de derde Conventie van Genève uit 1929. Eenmaal in een krijgsgevangenkamp mochten ze hun militaire kledij en persoonlijke bezittingen houden en hoefden ze slechts hun naam, rang en dienstnummer prijs te geven.

Voor diegene die hulp bood aan geallieerde militairen, in welke vorm dan ook, lag dit wezenlijk anders. De hulpverlening werd door de bezetter uitgelegd als 'Feindbegünstigung'.

Officieel werd pilotenhulp pas, in een door Seyss-Inquart afgekondigde verordening, per 1 juni 1944 strafbaar gesteld. De werkelijkheid was echter anders.

Op 17 augustus 1940 maakte de Wehrmachtsbefelshaber der Nederlanden, de General der Flieger Christiansen, bekend dat op elke hulp aan geallieerde bemanningsleden de doodstraf stond.

Vanaf september 1940 hingen op alle publieke plaatsen in Nederland pamfletten, waarop werd gewezen dat het ten strengste verboden was militairen van de geallieerde strijdkrachten verborgen te houden of onderdak te verlenen.

De eerste vijf pilotenhulpers, die door de bezetter waren gearresteerd, werden op 19 september 1941 in Rotterdam gefusilleerd. Twee maanden

later werden in de duinen bij Bloemendaal nog eens vier pilotenhelpers terechtgesteld.

Gedurende het verdere verloop van de oorlog zou dit de algemene regel zijn. Geallieerde bemanningsleden, die tijdens hun ontsnapping door bezet gebied gevangengenomen werden, gingen in de meeste gevallen naar een krijgsgevangenkamp. Hun helpers wachtte vaak een zware straf en niet zelden de doodstraf.

2 De ontsnapte krijgsgevangenen

Van 7 tot 20 juni 1940 keerden duizenden Nederlandse militairen terug uit de Duitse krijgsgevangenkampen. De meesten waren tijdens de meidagen door de bezetter gevangengenomen.

Krijgsgevangenen uit Frankrijk, Wallonië, Polen, Rusland of Joegoslavië werden echter niet vrijgelaten. Anderhalf miljoen Franse militairen die in de interneringskampen achter bleven werden verdeeld over zesenvijftig Stammlager (Stalags) en veertien Offiezerslager (Offlags).

Een aantal Stammlager lagen vlak over grens in een moerassig onherbergzaam gebied dat zich langs de rivier de Ems uitstreckte van Neuenhaus tot Papenburg. De vijftien zogenaamde Emslandlager waren naar Dachau-model gebouwd en werden tussen 1933 en 1938 in gebruik genomen om politieke opposenten van het naziregime vast te zetten. De bekendste gevangene uit die tijd was de Duitse pacifist en journalist Carl von Ossietzky die in Esterwegen (V11) gevangen zat. Tijdens zijn gevangenschap kreeg hij in 1935 de Nobelprijs voor de vrede. Hij overleed in 1938 aan tuberculose. Het kamp Neusustrum, dat dicht bij Ter Apel lag, was berucht om de wrede behandeling door de SS en SA bewakers. Regelmatig probeerden politieke gevangenen te vluchten waarbij een aantal werd doodgeschoten en Duitse bewakers de vluchtelingen tot over de grens met Nederland achtervolgden.

Georganiseerde hulp in Nederland aan gevluchte gevangenen werd o.a. gegeven door de 'Rode Hulp', een communistische organisatie.

Vanaf het begin van de Tweede Wereldoorlog werden de zes noordelijke kampen gebruikt voor militaire strafgevangenen, die veroordeeld waren voor o.a. desertie en acties van verzet. De kampen in het zuiden van het Emsland werden vanaf 1939 gebruikt als krijgsgevangenkampen. Hier werden gedurende de Tweede Wereldoorlog ruim 110.000 militairen geïnterneerd.

Ten noorden van Denekamp lagen de Stammlager Alexisdorf (XV), Gross Hesepe (XI), Dalum (XII), Wietmarschen (XIII) en Bathorn (XIV).

De leefomstandigheden in de Emslandlager waren doorgaans matig tot slecht. In het bijzonder de gevangengenomen Russische militairen hadden het zwaar

te verduren.

Duizenden lieten er het leven als gevolg van ondervoeding en epidemieën. Er werden uiteindelijk 30.000 Russen vermoord.

Zeven dagen per week werd onder toezicht van een Arbeitskommando dwangarbeid verricht. Meestal werd er in het veen gewerkt, maar ook bij boeren en particulieren op het platteland.

Waar de Duitse oorlogsmachine mankracht miste, werden de krijgsgevangenen ingezet om eenvoudige werkzaamheden te verrichten.

Vanaf eind 1940 hebben diverse krijgsgevangenen alles in het werk gesteld zich aan hun lot te ontworstelen. De dagelijkse werkzaamheden buiten de interneringskampen waren zwaar.

De behuizing, voeding en verzorging was slecht. Met de maanden steeg de bereidheid om te ontsnappen.

Vele vluchtelingen bleken niet zonder succes, omdat de bewaking door de Arbeitskommandos vaak ontoereikend was.

De beste gelegenheid om te ontsnappen was het einde van de werkdag. Er waren vele boeren in Duitsland, bij wie een krijgsgevangene te werk was gesteld, die een dergelijke ontsnapping oogluikend toelieten.

Wanneer de duisternis was gevallen, begonnen ze naar het westen te lopen. Meestal vluchtten ze alleen of in kleine groepjes.

Overdag werd er gerust en bij goedgezinde boeren om eten gevraagd.

Gehuld in versleten uniformen, soms nog met grote letters K.G. (Kriegsgevangene) op hun rug, of in hier en daar buitgemaakte kleding passeerden de eersten de bosrijke gebieden van de Nederlands-Duitse grens.

Ze hadden dan al een uitputtende voettocht achter de rug.

Vooraf gedurende de maanden september en oktober, wanneer er voldoende oogst op het land stond om zich te voeden, kwamen ze langs de gehele grens Nederland binnen.

Wanneer de grens was gepasseerd en ze zich op Nederlands grondgebied bevonden, veranderde er in hun situatie maar bitter weinig.

Ze bevonden zich in bezet gebied en konden elk moment worden opgepakt.

Tot op zekere hoogte konden ze op hulp rekenen van de Nederlandse bevolking.

Het was nooit duidelijk wie er wel wilde helpen en wie niet.

Het was vaak een kwestie van geluk. Er waren diverse hulpvaardige boeren en particulieren in de grensstreek bij wie een ontsnapte krijgsgevangene 's avonds tegen het raam tikte om hulp te vragen. Zij gaven ze eten en drinken en een plaats in het hooi of in een schuurtje om te rusten. De volgende avond werd gewezen hoe ze het beste verder konden lopen of van wie ze hulp zouden kunnen krijgen.

H.A. Gerard

“De Fransen bevonden zich in een haveloze toestand, ze waren in vuile kleren gehuld en hadden vanzelfsprekend honger geleden. Ze werden van kleren voorzien en bij diverse gastvrije boeren eerst wat bijgevoed, voor ze hun tocht naar Frankrijk zouden voortzetten. De jongens gingen zonder enig legitimatiebewijs op reis.”¹

Er waren ook Twentenaren die de ontsnapte krijgsgevangenen opzochten om ze verder te helpen.

D. van der Meer

“De winter van 1940 op 1941 bracht ons het eerste succes. Op één van mijn tochten in de omgeving ontmoette ik een verdacht uitziende persoon. Het bleek een ontsnapte krijgsgevangene te zijn. Stukgelopen voeten, wat rauwe aardappels als voedsel, zie daar mijn eerste vondst. Hij meende dat ik hem weer aan de politie of Duitsers over zou leveren, wat hij ook wel wilde, want hij zag geen kans meer om Frankrijk te bereiken, daar hij totaal op was. Ik zei dat ik Hollander was en vroeg hem eenvoudig of hij naar huis wilde. Met tranen in zijn ogen vroeg hij of dat mogelijk was. Ik wist op dat moment niet hoe dat gaan zou, maar beloofde dat hij naar huis ging. Ik bracht hem bij een boer, verzorgde zijn voeten, voorzag hem van kleding en schoeisel en zocht ondertussen naar middelen om hem naar Frankrijk te transporteren. Dit gelukte. Mijn eerste Fransman kwam thuis.”²

De tocht door Nederland naar het zuiden was vol gevaren. Steden en grote wegen werden vermeden en het gebruik van het openbaar vervoer was riskant. Voor de meesten duurde het dagen, voordat ze het Frans sprekende deel van België hadden bereikt. Ze liepen zonder georganiseerde hulp naar het zuiden.

Bij de opvang in het zuiden van Nederland speelde een deel van de rooms-katholieke geestelijkheid een belangrijke rol. De priesters spraken de Franse taal en genoten door de geheimhoudingsplicht het volste vertrouwen. Kortom, iedereen die een beetje Frans sprak zoals leraren, advocaten of artsen, kon vroeg of laat met de hulpvraag worden geconfronteerd.

Veel ontsnapte krijgsgevangenen werden tijdens de tocht naar hun vaderland door de bezetter gearresteerd. Ze werden meestal teruggestuurd naar een strafkamp, waar ze vandaan kwamen. Er waren erbij die wel vijf keer waren ontsnapt, maar telkens weer werden opgepakt. Ze gaven waardevolle informatie over hun ontsnapping aan lotgenoten in de krijgsgevangenkampen.

Zo werd duidelijk welke route gelopen moest worden en bij welke adressen in Duitsland en Nederland hulp verwacht kon worden.

In 1940 was het met een enkeling begonnen, maar hun aantal zou gestadig groeien. De meeste ontsnappingen vonden plaats in 1943.

De ontsnapte krijgsgevangenen die het wel was gelukt naar Frankrijk terug te keren, speelden een belangrijke rol t.a.v. de groei van het aantal ontsnappingspogingen. Via het Rode Kruis stuurden zij pakketten met broden, pakjes sigaretten, doosje bonbons etc. aan de achtergebleven krijgsgevangenen waarin informatie was verborgen over de ontsnappingsroute. In de broden werden zelfs gedetailleerde kaarten van dorpjes of wegen verstopt. Zo ontstond er in de eerste jaren van de oorlog langs de grens in Noordoost Nederland een aantal favoriete plaatsen waar ontsnapte krijgsgevangenen hulp zochten en vonden. Dit waren o.a. Bellingwolde, Boertange, Sibculo, Mariënberg, Ootmarsum, Denekamp, Rossum, Oldenzaal, Hengelo, Enschede, Lichtenvoorde en Winterswijk.

Het is bij benadering niet te zeggen hoeveel Twentenaren op één of andere manier bij deze vorm van hulpverlening betrokken zijn geweest. Het zijn er velen geweest, de één hielp incidenteel puur uit toeval, er waren ook die het wat langer volhielden.

In Enschede en Delden ontstond er een verzorgingsorganisatie rond Dirk van der Meer, die samenwerkte met Cor Brasz, de huisarts Tjibbo Velsing en Jan Morsink uit Delden.

Ook andere medewerkers van de LO-districten Enschede en Hengelo waren zeer actief zoals de groep rond Johannes ter Horst uit Enschede, Jan Seigers uit Ommen en Arie van Brakel uit Hellendoorn.

In Oldenzaal en Deurningen werkten de families Olde Loohuis en Kooiker een groot aantal krijgsgevangenen weg naar Brabant en in Ootmarsum was onder meer de familie Wortelboer zeer actief. Het zijn slechts enkele voorbeelden.³

Tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn er door de Franse krijgsgevangenen 300.000 ontsnappingspogingen ondernomen. Het aantal gelukke ontsnappingen bedroeg 71.000, waarvan de meeste in 1943.

De inspanning die de plaatselijke bevolking en de illegaliteit zich had getroost, om de hulp aan ontsnapte krijgsgevangenen uit te bouwen, werd na 1941 benut door iedereen die op de vlucht was.

Ook de bemanningsleden van de geallieerde luchtmacht, die in Duitsland of bezet gebied aan de grond waren gekomen, maakten hier dankbaar gebruik van.

3 Het geallieerde luchtoffensief

Twee dagen na de Duitse inval in Polen, op 1 september 1939, verklaarden Engeland en Frankrijk de oorlog aan Duitsland. Nog geen vierentwintig uur later volgden Canada, Australië, Nieuw Zeeland en Zuid Afrika. De Tweede Wereldoorlog was een feit.

In het voorjaar van 1940 werden Noorwegen, Denemarken, Nederland, België en een groot deel van Frankrijk door de Duitse legers bezet.

De Noordzee, het Kanaal en de Atlantische Oceaan vormden de enige buffer tussen het bezette gebied en Engeland.

Engeland werd de vesting van waaruit Duitsland met alle mogelijke middelen zou worden aangevallen.

Eén van die middelen was het luchtoffensief waarbij in eerste instantie een belangrijke taak was weggelegd voor het Bomber Command van de RAF, dat al vanaf maart 1940 opereerde boven Duits grondgebied.

Van meet af aan lieten de Britten Berlijn weten dat er geen plek in Duitsland veilig zou zijn voor hun bommen.

Als reactie op de bombardementen op Londen in de nacht van 24 op 25 augustus 1940, beval Churchill op 25 augustus tot de tegenaanval.

Die nacht vlogen de Britse bommenwerpers naar Berlijn. Hoewel er weinig schade werd aangericht was Hitler woedend: "Wenn Sie unsere Städte angreifen, dann werden wir ihre Städte ausradieren."

In 1940, toen Groot-Brittannië in grote problemen verkeerde, had Churchill gezinspeeld op de hulp van Amerika.

In één van zijn toespraken tot het Lagerhuis zei hij: "We shall defend our island, whatever the cost may be; we shall fight on the beaches, we shall fight on the landing grounds, we shall fight in the fields and in the streets, we shall fight in the hills; we shall never surrender, and even if, which I do not for a moment believe, this island or a large part of it were subjugated or starrng, then our Empire beyond the seas, armed and guarded by the British Fleet, would carry on the struggle, in Gods good time, the New World, with all its power and might, steps forth to the rescue and liberation of the Old."¹

Het zou tot december 1941 duren, na de aanval van Japan op de Amerikaanse marinebasis Pearl Harbor, voordat de Verenigde Staten rechtstreeks betrokken raakten bij de oorlog in Europa.

Op de conferentie van Casablanca, in januari 1943, maakten Churchill en Roosevelt afspraken over het gecombineerde luchtoffensief. Ze gaven de volgende opdracht mee aan de opperbevelhebbers van de Britse en Amerikaanse luchtmacht: "Uw belangrijkste taak zal bestaan uit de

stelselmatige vernietiging en ontwrichting van het Duitse militaire, industriële en economische systeem en het ondermijnen van het moreel van het Duitse volk tot een punt waarop het vermogen tot gewapend verzet dodelijk verzwakt is.”²

Daarop stuurde de bevelhebber van RAF Bomber Command, luchtmaarschalk Sir Arthur Harris, in het voorjaar van 1943 zijn bommenwerpers naar het Ruhrgebied. In juli volgde de slag om Hamburg. Het was de eerste gelegenheid waarbij Bomber Command haar doelen nachten achtereen bestookte en de Achtste Amerikaanse luchtmacht het overdag nog eens over deed. Het effect was vernietigend.

Tussen 18 november 1943 en 24 maart 1944 werd de slag om Berlijn uitgevochten, waarbij de RAF en de Achtste Amerikaanse luchtmacht grote verliezen leden.

Vanaf mei 1944 vlogen de geallieerde luchtstrijdkrachten naar tactische doelen als prelude op de invasie in Normandië.

Met de maanden nam de slagkracht van de Duitse luchtverdediging af waardoor de geallieerden steeds minder weerstand tijdens hun operaties boven Duitsland ondervonden.

Dit nodigde uit tot het inzetten van nog meer bommenwerpers. Op kerstavond 1944 werd een record gevestigd toen veertienhonderd bommenwerpers hun last boven Duitsland afwierpen.

Gezien de ligging van de grote Duitse steden en industriële centra liepen vele geallieerde aanvliegroutes over oostelijk Nederland. Nachtjagers vanaf vliegveld Twente en ook die van andere Luftwaffe vliegvelden zaaiden af en toe dood en verderf onder de naar hun doel vliegende of terugkerende formaties. Hierbij vielen aan weerszijden vele slachtoffers.

Op diverse begraafplaatsen in Twente zijn de geallieerde oorlogsgraven stille getuigen van wat zich eens boven Twente heeft afgespeeld.³

Zij die de ondergang van hun bommenwerper hadden overleefd werden meestal gevangengenomen en op transport gezet naar een krijgsgevangenkamp.

Slechts een klein aantal geallieerde bemanningsleden wist met hulp van de plaatselijke bevolking en de illegaliteit zich aan het oog van de bezetter te onttrekken.

Dankzij de hulp van velen zijn er enkele geallieerde militairen in geslaagd, via een soms maanden durende tocht met vele hindernissen, terug te keren naar hun onderdelen in Engeland.

4 Jules Haeck

In januari 1942 duurde de bezetting van Nederland al bijna twee jaar. De winter was in alle hevigheid losgebarsten. Een dik pak sneeuw zorgde voor veel overlast. Tegen de strenge vorst viel nauwelijks meer te stoken. In Hengelo waren diverse scholen gesloten vanwege de extreme kou omdat de brandstoftoevoer was gerantsoeneerd. Af en toe werd de bevolking 's nachts uit de slaap gehouden door het monotone geluid van bommenwerpers die ergens in Duitsland hun doel zochten. Op 22 januari waren in Enschede nog enkele bommen neergekomen, waarbij vijfendertig personen het leven hadden gelaten. De oorlog was dan weer even heel dichtbij.

Het alledaagse leven was er niet gemakkelijker op geworden. Veel producten zoals koffie, thee, melk, brood, boter, olie, vlees, textiel en petroleum, waren vanaf 1940 alleen nog maar op de bon verkrijgbaar. Vanaf 15 december werden gas en elektriciteit gerantsoeneerd. Op de zwarte markt was voor een enkeling nog wel het één en ander te regelen.

De avondklok was van kracht. Van twaalf tot vier uur mocht men niet op straat komen en elke Hengeloër had eind 1940 een nieuwe persoonsbewijs gekregen. Bij Stork, Hazemeyer en Holland Signaal werd volop gewerkt.

Het slechte weer was de oorzaak van een beperkte aanvoer van levensmiddelen en brandstoffen. Er was gebrek aan alles. Huisvrouwen gingen de boer op om melk te halen en menig boompje werd gekapt om er thuis het houtvuur mee te stoken.

Groot was het gebrek aan goede aardappelen. Door de strenge vorst was een grote voorraad verloren gegaan. Ook groenten als wortelen en kool werden zo schaars dat de gemeente op distributie moest overschakelen. Voor de groenteman op de hoek van de straat waren het barre tijden. Weinig tot geen voorraad en veel klagende klanten.

Eén van die groentezaken in de Hengelose binnenstad bevond zich aan de Drienerstraat 4. Het redelijk lopende bedrijf was eigendom van Adriaan van Noort en Jules Haeck. Het was geen winkel met schappen en een toonbank maar een soort pakhuis, waar de groenten zo uit de kist werden verkocht.

Dat Haeck niet uit Nederland kwam konden zijn klanten wel horen. De mengeling van gebroken Nederlands en veel Franse woorden lieten niet moeilijk raden waar zijn wieg had gestaan.

Door de industrialisering in Europa, eind negentiende eeuw, vonden er overal migraties plaats. Van het platteland trokken mensen naar steden, die opbloeden door de industrie. Zoals in Twente steden als Enschede, Hengelo

en Almelo een stormachtige ontwikkeling doormaakten, groeiden in Noord-Frankrijk steden als Lens, Lille en Roubaix explosief.

Behalve boeren trokken ook arbeiders uit het verarmde zuidelijk deel van Vlaanderen naar Frankrijk om te werken in de mijnbouw rond Lens en de textielindustrie rond Lille en Roubaix. Er ontstonden zelfs Vlaamse wijken, zoals 'Petit Audenaerde' in Wattrelos bij Roubaix. In Lille waren straten waar enkel Vlaams werd gesproken. Roubaix groeide in de 19de eeuw van 8.000 naar 120.000 inwoners, van wie de helft Belgen waren.

Ook de op 9 september 1863 geboren Julius Haeck behoorde tot de groep Belgen die het geluk in Noord-Frankrijk moet hebben opgezocht. Hij was geboren in het Belgische plaatsje Kruishoutem, gelegen tussen Gent en Kortrijk.¹

Hij moet er rond zijn twintigste jaar zijn neergestreken en kort nadien kennis hebben gekregen aan de Belgische Alphonsine Lenfent.

Ze kwam uit Mouscron, dat net over de grens, tegen Roubaix aan lag. Hun eerste kind, Camille, werd op 5 mei 1890 in de gemeente Roubaix geboren.

Op 11 oktober trouwden ze in de gemeente Roubaix. Vermoedelijk verhuisde het gezin van Julius nadien naar het tussen Roubaix en Lille gelegen plaatsje Croix.²

Op één september 1894 werd Jules geboren en hij kreeg de Franse nationaliteit.

Over de jeugd van Jules Haeck en zijn familie is niet veel bekend. Op 19-jarige leeftijd werd Haeck in augustus 1914 opgeroepen om zich dienstbaar voor Frankrijk te maken. De Republiek verkeerde op dat moment al in staat van oorlog met het gevreesde Duitsland. Hoe lang, waar en bij welk onderdeel van het Franse leger de jonge Haeck diende is niet bekend.

Aan het front in Noord Frankrijk werd hij met de gruwelijkheden van de oorlog geconfronteerd. In het laatste oorlogsjaar deserteerde hij uit het Franse leger waarop hij in België terecht kwam.³

Hier was hij enige tijd betrokken bij de hulpverlening aan zijn landgenoten, maar al snel koos hij er voor om naar Nederland uit te wijken.

Nadat hij min of meer definitief afscheid had moeten nemen van zijn vaderland, arriveerde hij op 16 augustus 1918 in Doetinchem. Hier kwam hij in contact met personen die hem adviseerden door te reizen naar Hengelo. Hij zou daar meer kans maken om aan het werk te komen.

Nog dezelfde maand vertrok Haeck naar Hengelo, waar hij kost en inwoning kreeg bij de familie Dekema die aan de C.T. Storkstraat 19 woonde.

De eerste jaren in Hengelo waren niet gemakkelijk. Hij miste zijn familie en wist niet of hij ze ooit terug zou zien. Bij Sietse en Hermina Dekema leerde hij beter om te gaan met de Nederlandse taal, hoewel de uitspraak hem veel moeite kostte.

Haeck kon goed opschieten met het gezin van zijn kostbaas. Af en toe had hij een klus bij Dekema, maar van een vaste aanstelling kwam het voorlopig niet. Dekema, die van beroep modelmaker was, ging de situatie waarin Haeck zich bevond zo aan het hart dat hij plannen maakte om samen met hem een bedrijf op te zetten.

Toen de ideeën waren uitgewerkt werd de vernootschap onder firma, S. Dekema en J. Haeck, in juni 1925 opgericht. In een pand aan de Nieuwstraat 49 begonnen ze met de handel in binnen- en buitenlands fruit, vis, aardappelen en groenten, chocolade en suikerwerken. De handel lag Haeck wel, hij hield van mensen en van een praatje ondanks de grote problemen die hij met de Nederlandse taal had.⁴

Haeck was een echte Fransman. Met materiele zaken, zoals het ompsitten van een volkstuintje met zijn latere schoonvader Lambertus Jelten, nam hij het niet zo nauw. Daarentegen was hij sociaalmaatschappelijk zeer uitgesproken. Over zijn diep gewortelde Franse ideeën van *liberté, égalité, fraternité* kon hij op een luchtige manier uren praten.

Het principe van gelijkheid bracht hem er in de twintiger jaren toe lid te worden van Esperanto groep 'La Tuenta Stelo'. Hij vond het heel interessant en was betrokken bij diverse activiteiten waaronder een samenkomst met de Amsterdamse Esperanto propagandist Bertus Smit. De contacten met deze Adalberto Smit werden in 1931 verbroken, vanwege diens nationaal-socialistische ideeën.

Haeck was een charmante en zeer gezellige man die zich graag bij familie en kennissen liet zien. Zo kwam hij in de twintiger jaren regelmatig over de vloer bij Lambertus Jelten die getrouwd was met Hermina ter Horst, een halfzus van de vrouw van Sietse Dekema. Hier ontmoette hij hun dochter Hermina Gerharda Hendrika (Manie) en doordat ze elkaar regelmatig tijdens familiefeestjes ontmoetten, raakten ze meer bevriend.

Aan de samenwerking met Sietse Dekema, de groentezaak bevond zich inmiddels aan de Wolter ten Catestraat, kwam op 1 april 1933 een einde. Rond dezelfde tijd werd de familie meegedeeld dat Manie in verwachting was. Zij en Jules waren op dat moment niet getrouwd noch verloofd.

Op 8 september 1933 verhuisden Jules en Manie naar Arnhem waar ze hun intrek namen in een woning aan de Parkstraat 120.⁵

Hier werd op 25 januari 1934 een tweeling geboren. Een zoon René en een dochter Irène. Het prille gezin bleef voorlopig in Arnhem wonen.

Ze besloten niet officieel te trouwen maar verder door het leven te gaan als partners die gezamenlijk zorg droegen voor de opvoeding van hun kinderen.

Op 3 november 1934 keerden ze terug naar Hengelo en kregen een woning toegewezen aan de Berfloweg 115. Sporadisch had Haeck in die tijd, via België, contact met zijn familie in Frankrijk.

Hoewel de omstandigheden in Hengelo, zo kort na de crisis, niet gemakkelijk waren, probeerde Haeck de draad weer op te pakken. Omdat hij de jaren daarvoor ervaring in de verkoop van groenten had opgedaan met Sietse Dekema begon hij opnieuw met de handel in groenten. Dit maal deed hij zaken met de 34-jarige Adriaan van Noort.

Ook daar was Haeck een markante verschijning met een eigenzinnig karakter, een charmeur, een man die altijd een grapje voor iedereen had, soms met een diepere betekenis. Hij beschikte over de gave om op een heel plezierige manier mensen voor zich te winnen.⁶

Van 1936 tot in de oorlog was Haeck een verwoed bridger die met regelmaat op diverse drives in Hengelo en Enschede de strijd aan bont. Hij won met de heer Nijboer in 1936 de Amstelbeker. Verder speelde hij samen met Eshuis en B. ten Veldhuis.

Op 11 september 1941 ontving hij net als iedereen in Hengelo zijn nieuwe persoonsbewijs, uitgave V64.⁷

Door zijn ervaringen tijdens de Eerste Wereldoorlog en zijn uitgesproken antipathie tegenover de bezetter, was het geen toeval dat hij in de illegaliteit verzeild raakte.

Piet Marang

In 1940 werd hij door Piet Marang gevraagd mee te werken aan het verspreiden van het illegale blad 'De Vrije Journalist'.

Piet was de zoon van de in Dordrecht geboren Pieter Gerardus Marang. Na zijn huwelijk met de uit Leeuwarden afkomstige Gerarda Elisabeth Röben, woonde het gezin in Hengelo aan de Brink 2.

Marang senior, die in de dertiger jaren voorzitter van de Hengelose V.V.V. was geweest, had er een kantoor-boekhandel. Ze kregen twee kinderen. Pieter Gerardus, geboren op 5 februari 1921 en de drie jaar jongere Johannes Willem.

De 19-jarige Pieter Marang en Jules Haeck waren geen onbekenden van elkaar. Voor de oorlog kwam Marang met regelmaat in de groentezaak van Haeck. Aan de Berfloweg had Haeck hem Franse les gegeven.⁸

De meer dan twee meter lange Marang was werkzaam bij Holland Signaal. Toen Haeck al vroeg in de oorlog van Marang's illegale activiteiten hoorde was hij zo enthousiast dat hij zich onmiddellijk akkoord verklaarde mee te helpen illegale blaadjes te verspreiden.

Vanaf mei 1940 spraken Marang en Haeck elkaar regelmatig. Beide hadden anarchistische ideeën en waren vast besloten zich tegen de bezetter te verzetten.⁹

Ondanks het grote leeftijdsverschil konden ze het uitstekend met elkaar vinden. Een contact dat verstrekkende gevolgen zou krijgen.

In november 1941 tekende zich het prille begin af van de later door Haeck opgezette ontsnappingslijn. Enige weken daarvoor had hij regelmatig bezoek gehad van Levie Cohen die, gezien zijn joodse achtergrond, bij Haeck te rade was gegaan om te onderzoeken of er mogelijkheden waren uit Nederland weg te komen.¹⁰ Haeck beschikte immers over contactadressen in België en Frankrijk.

Ook Haeck en Cohen waren geen onbekenden van elkaar. De familie Cohen had in Hengelo eveneens een groentezaak aan de Drienerstraat. Het door vader Simon Cohen geleide familiebedrijf bevond zich op nummer 71, vlakbij de Wolter ten Catestraat waar de familie woonde.

Nadat in augustus 1942 de synagoge aan de Marktstraat door de bezetter en NSB-ers was vernield en de eerste grote razzia half september had plaatsgevonden, werd het Levie en zijn broer Izak te heet onder de voeten.

Begin november ontving Haeck twee ontsnapte Franse krijgsgevangenen, René le Blas en Robert David, vermoedelijk van G.J. Bekker uit Denekamp. Hij bedacht het plan om ze onder begeleiding van Levie en Izak naar het zuiden te laten reizen. Het was een gok die Haeck nam en waarvan het resultaat onzeker was, maar hij zag geen andere mogelijkheden.

Nadat Le Blas en David voldoende waren aangesterkt, liet hij de zonen van Cohen weten dat ze aan de reis konden beginnen.

Haeck voorzag ze van instructies, treinkaartjes en van een eerste aanloopadres van familie in Parijs. Een tweede aanloopadres was in Bordeaux bij een zekere opticien Dubois.

Op 14 november vertrokken ze. Vanuit Heerlen werden ze door een zakenrelatie van Cohen met een lading veilingkisten de grens bij Eijsden over geholpen.

Na dit voorval had Haeck geen idee wat hem nog te wachten stond. Zijn Franse nationaliteit zou een aanzuigende werking hebben op de hulp die moest worden verleend aan het groeiende aantal ontsnapte krijgsgevangenen dat naar Hengelo zou komen.

De eerstvolgende ontsnapte Franse militairen kwamen in februari 1942.

Op een koude avond in februari 1942 kreeg Piet Marang een telefoontje van Haeck. Het gesprek verliep wat rommelig maar Marang proefde dat er aan de Berfloweg iets gaande was. Haeck was aan de telefoon niet duidelijk en wilde ook niet zeggen wat er aan de hand was. Wel liet hij weten dat hij wilde dat Marang onmiddellijk langs moest komen.¹¹

De volgende avond ging Marang naar de Berfloweg, waar hij via de achterdeur in de keuken werd onthaald door Manie met een verse kop koffie. Haeck was wat nerveus en vertelde dat hij met een onaangename kwestie omhoog zat. Toen het tot zaken moest komen, liepen ze naar de voorkamer.

Hier werd Marang voorgesteld aan twee onverzorgd uitzierende personen. Na een korte woordenwisseling in het Frans gaven ze hun namen prijs. Het waren een zekere Henri Vernières en Denis Martiguet, beide waren ontsnapt uit een krijgsgevangenkamp in Duitsland en waren op weg naar Frankrijk. Met veel omhaal, zoals Haeck vertellen kon, liet hij weten hoe die Fransen bij hem thuis waren gekomen. Ze hadden bij een boer in Volthe gezeten die niet wist wat hij ermee aan moest. Van een bekende had de boer over een Franse groenteboer in Hengelo gehoord en zodoende hadden ze hem er bij gehaald.

P.G. Marang

“In gebroken Nederlands voegde Haeck er onmiddellijk aan toe: “En jij vriend Marang gaat deze twee naar de Belgische grens brengen”.

Op mijn vraag, hoe dat moest, gaf Haeck geen antwoord. Ik zou het zelf maar bekijken.

Het was Haeck ten voeten uit. Een heerlijke enthousiaste man die anderen precies kon vertellen hoe het moest.

Tijdens de dagen die volgden heb ik me beraden, wat ik zou gaan doen. Het meest simpele plan dat in mij opkwam, was die twee gewoon per trein naar het zuiden te brengen. Haeck had gezegd dat ik ze zover mogelijk weg moest brengen. Ik koos daarom niet voor Brabant, maar voor Limburg. Hoe daar verder te gaan wist ik toen nog niet. Ik nam de hele zaak nog eens met hem door en na een week besloten we, dat het maar moest gebeuren.

Met Henri en Dennis maakte ik summiere afspraken, ze moesten me volgen, maar wel uit de buurt blijven. Haeck gaf me het geld waarvan ik de treinkaartjes kon kopen en dus gingen we op een koude wintermorgen, midden februari, met zijn drieën op pad.

Met de trein reisden we naar Zutphen waar we moesten overstappen op de trein naar Arnhem. Daar kocht ik kaartjes voor het volgende traject naar Nijmegen waar we overstapten op trein richting Maastricht.

De reis naar Maastricht, die destijds vele uren duurde, verliep zonder veel problemen. In Maastricht heb ik die twee in een café vlakbij het station afgezet. Zelf ben ik de binnenstad ingegaan op zoek naar een simpele fietskaart van de omgeving. Dit was niet eenvoudig omdat de Duitsers de meeste kaarten van Maastricht en omgeving in beslag hadden genomen. Toch wist ik op een gegeven moment bij een oude fietswinkel een kaart te bemachtigen. Ik keerde terug naar het kroegje, waar ik Henri en Dennis had achtergelaten en heb toen de route uitgestippeld hoe we naar de grens met België zouden lopen.

Het was heel eenvoudig. Vanaf het station liepen we via Gronsveld en Rijckholt langs het dorpje Mesch. Daar verlieten we bij een elektriciteitshuisje de verharde weg. Het laatste deel van onze voettocht ging via zandpaden over de heuvels tot aan de grens met België. Zo gezegd zo gedaan. De wandeling naar de grens verliep zonder problemen. Waar de grens met België volgens de kaart

moest lopen hielden we ons enige tijd schuil in een bosje. In Hengelo hadden ze mij gezegd dat ik moest oppassen voor mogelijke grenscontroles. Die bleken er gelukkig helemaal niet te zijn. Ik vertelde de jongens, hoe ze verder moesten lopen naar Visé. Daar werd Frans gesproken zodat ze zich goed zouden kunnen redden.

Thuis in Hengelo had ik in een atlas gezien dat er vanaf Visé een trein richting Luik liep vanwaar ze via Maubeuge naar hun vaderland konden terugkeren.

Die bewuste middag nam ik met een onbestemd gevoel afscheid van Henri en Dennis. Zij gingen door naar het zuiden en ik liep via dezelfde weg terug naar Maastricht.

In Hengelo, waar ik 's avonds laat terugkeerde, ging ik direct naar de Berfloweg. Opgelucht deed ik daar mijn verslag hoe het gegaan was. Op dat moment was ik er mij niet van bewust, dat dit het voorspel was van de vele reizen die ik naar het zuiden zou maken.

Hoe ze naar de woning van Haeck kwamen wist ik niet, maar al snel zaten er weer ontsnapte Franse krijgsgevangenen in zijn huis.

Voor de groepjes ontsnapte krijgsgevangenen die ik na mijn eerste tocht naar het zuiden vervoerde, gebruikte ik altijd dezelfde route. Als het er meer dan vier waren dan splitste ik de groep. Zelf liep ik altijd in het laatste groep. Soms gaf ik ze een tekeningetje mee.”¹²

Haeck toonde zich zeer tevreden. Hij had enorm veel energie om alles te doen voor zijn landgenoten. Met deze vorm van hulpverlening zou hij zich kunnen rehabiliteren voor het feit dat hij tijdens de Eerste Wereldoorlog uit het Franse leger was gedeserteerd.

Zijn lijfspreuk was: “l’Homme c’est le plus forte.”

Nadat Marang de route naar het zuiden had verkend, ging ook Haeck op pad. Hij kwam terug met grote verhalen.

P.G. Marang

“Ik was zo gezegd de eerste assistent van Haeck. Toen in maart de volgende Fransen bij Haeck thuis zaten werd ik opnieuw voor het transport naar het zuiden gevraagd. De reizen, heen en terug naar Maastricht, waren afmattend. Menigmaal is het voorgekomen dat ik met de laatste trein terugkeerde naar Hengelo. Na zo’n dag was je kapot. Na afloop ging ik of naar huis of nog even bij Jules langs.

Het is voorgekomen dat ik 's avonds laat bij de familie Haeck door Jules voor het huis werd opgewacht. Nadat hij er kennis van had genomen dat alles die dag goed gegaan was zei hij: “hier neem een paar borrels, slobber ze maar naar binnen, dan kun je kennis maken met de volgende vier Fransen.

Die moeten morgen weg en kaartjes heb ik al voor je gekocht.

Dan werd ik na de kennismaking met de Fransen door Manie naar bed gebracht. De volgende morgen werd ik door haar om vijf uur uit m'n nest gehaald om weer naar Maastricht te reizen. Ik heb dit toen drie keer achter elkaar gedaan in één week.

Gezien het feit dat dit een met regelmaat terugkerende onderneming zou worden, besloot ik me telkens bij mijn werkgever ziek te melden. Als het enigszins kon, vervoerden we in het weekend, maar dat lukte lang niet altijd. Op mijn werk in Hengelo, de fabriek Signaal, kon ik de nodige problemen verwachten. Immers elke reis naar Limburg nam een volledige dag in beslag. Daarom bezocht ik mijn huisarts Steenmeijer aan de Deldensestraat om hem om raad te vragen. Zonder details te vertellen, seinde ik hem een beetje in over het illegale werk waar ik mee bezig was. Steenmeijer bleek vreemd genoeg al op de hoogte te zijn en begreep me direct. Je bent net zo vaak ziek als je wilt of nodig acht; je belt me maar op en ik hoef je niet te zien. Mijn ziekteverzuim lag ver boven het gemiddelde.”¹³

In die tijd werkte Haeck overdag in zijn groentezaak en gebruikte hij zijn bedrijf als dekmantel voor diverse illegale activiteiten. 's Avonds werd aan alles gewerkt wat niet voor het oog van de bezetter bestemd was. Hij had het er erg druk mee en was zeer geïnteresseerd in de Franse militairen.

Hoewel de broers Cohen met de Fransen le Blas en David eind 1941 naar het zuiden werden gestuurd, moet worden aangenomen dat Haeck zijn ontsnapingslijn in 1942 heeft opgezet.

Op 18 januari 1946 verklaarde de weduwe van Haeck aan de Amerikaanse autoriteiten dat haar man begin 1941 met de hulpverlening was begonnen.¹⁴ Ook verklaarde H.A. Dekema in dat zelfde jaar dat Haeck begin 1941 interesse kreeg in de ontsnapte krijgsgevangenen.¹⁵

Evenals P.G. Marang verklaarde H.A. Gerard echter op 11 februari 1948 dat Haeck begin 1942 met de hulpverlening zou zijn begonnen.¹⁶

In die beginperiode nam Haeck ook een zekere Doekes in vertrouwen om verkenningen in Maastricht uit te voeren.

T.P. Jansen

“In de zomer van 1942 ontving ik een brief van mijn vriend H. te Riet, wonende aan de Sluiskade Noord 140 te Almelo. Hij vroeg mij of ik onderdak kon verlenen aan een dame die voor zaken in Maastricht verbleef, maar zich niet langer de verblijfskosten van een hotel kon permitteren. Ik voelde direct dat er iets geheimzinnigs aan de hand was, maar liet te Riet weten dat ze welkom was. Ik woonde destijds aan de Parmastraat 17, op korte afstand van het spoorwegstation in Maastricht. Enkele dagen nadien verscheen er geen dame maar de

heer Doekes, wonende aan de Troelstrastraat in Hengelo. Deze vertelde mij dat hij lid was van een organisatie in Hengelo die krijgsgevangenen naar het zuiden vervoerde. Zij kregen die krijgsgevangenen van politie beambten die ze van de grens naar adressen in Hengelo brachten. Wanneer ze voldoende kleren hadden verzameld werden ze op transport gesteld en bij Eysden de grens overgezet. Na dit te hebben gehoord bracht ik Doekes in contact met de grenscommies H. de Vries uit Eysden. Deze liet hem, aan de hand van een kaart, zien welke locaties in de buurt van Eysden door Duitse instanties slecht werden gecontroleerd. Doekes liet mij weten, dat ik naast zijn vrouw ook andere leden van de organisatie bij mij thuis zou kunnen verwachten. Hij beschreef ze allemaal. De eerste die ik daarop thuis kreeg was Piet Marang of wel 'lange Piet'. Gewoonlijk kwamen ze met de trein naar Maastricht en werden de krijgsgevangenen nog de zelfde dag over de grens gezet. Weken later kwam er een in Frankrijk geboren persoon die zich 'Jules' noemde. Ik herinner mij nog dat hij een Frans paspoort had en zijn achternaam niet noemde. Hij heeft toen bij ons overnacht, nadat hij een groepje krijgsgevangenen en enkele voortvluchtige joden bij de grens had afgezet. In de zomer van 1943 kwam Marang voor de laatste keer bij ons. Het was al laat in de avond en hij had de krijgsgevangenen elders in Maastricht ondergebracht. De volgende dag zou hij ze naar Eysden brengen."¹⁷

Vanaf februari 1942 tot het voorjaar van 1943, zo moet worden aangenomen, brachten zowel Haeck als Marang ontsnapte krijgsgevangenen naar het zuiden. De hulp die ze van Doekes en zijn verloofde Attie Buter kregen was van korte duur. De missie van Doekes en Butter liep na enkele koeriersdiensten op een mislukking uit. Beide vonden het te gevaarlijk. Haeck was in alles de grote regisseur maar was, wat dit soort aangelegenheden betrof, zeer zwijgzaam. Dus Marang wist niet wat Haeck deed en heeft lange tijd gedacht dat hij de enige was die de ontsnapte krijgsgevangenen naar het zuiden begeleidde.¹⁸

Zo af en toe kreeg Haeck in die tijd ook hulp van de op 8 januari 1910 in Enschede geboren Johannes Hobbel. Dit contact kwam eind 1942 door toeval tot stand.

De 33-jarige Jo Hobbel (Peeters) was tijdens het uitbreken van de oorlog werkzaam als dienstgeleider Invoerrechten en Accijnzen bij de Douane in Sittard. Een aanstelling die hij had gekregen via de Inspecteur der Belastingen Jan Harm Bosch uit Enschede.

Hij nam vaak ziekteverlof, omdat hij geen zin had met de bezetter samen te werken en raakte al snel betrokken bij de hulp aan ontsnapte krijgsgevangenen in het Limburgse. Omdat Sittard te ver weg lag van het Frans sprekende gedeelte van België ging hij in Echt op zoek naar adressen, waar hij zijn vluchtelingen kwijt kon. Door de assistent der belastingen Nachtzaam uit

Echt, kwam hij in 1941 in contact met A.H. Peeters die op hoeve de Horst woonde, tussen de verbindingsweg Roermond-Sittard en de spoorlijn ter hoogte van Echt. Toen dit contact aanvankelijk weinig vruchten afwierp nam Hobbel contact op met de Denekamper Henk Geerdink, die hij van voor de oorlog kende.

Geerdink was een oud beroepsmilitair die na de capitulatie een baan had gekregen bij de Douane Dienst Invoerrechten en Accijnzen te Stramproy. Hij hield zich ook bezig met de hulp aan ontsnapte krijgsgevangenen en had kampen voor vluchtelingen ingericht in de bossen bij Horn achter het sanatorium Hornerheide, maar ook in Kelpen en in het Belgische Molenbeersel.

Het contact tussen Hobbel en Geerdink leidde tot een intensieve samenwerking, beide mannen kwamen uit Twente en ze konden het goed met elkaar vinden.

Vanuit Limburg bracht Hobbel tijdens de eerste oorlogsjaren regelmatig een bezoek aan zijn familie in Enschede. In het voorjaar van 1942 zag hij kans zijn illegale activiteiten in Limburg te bespreken met Bosch, de man aan wie hij zijn functie bij de Douane te danken had.

Jan Harm Bosch beschikte over vele contacten in de illegaliteit en was vanaf 1940 leider van het Nationaal Comité van Verzet in Enschede. Via de belastinginspecteur Sijmons uit Maastricht was Bosch op de hoogte van de illegale activiteiten waarmee Hobbel zich in het zuiden bezig hield. Bosch was echter ook op de hoogte van de illegale activiteiten van Haeck en de vervoersproblemen, waarmee deze worstelde. Hij raadde Hobbel aan om eens met Haeck te gaan praten.

Na het bezoek dat Hobbel aan Hengelo bracht kwam het tussen hem en Haeck niet tot vaste afspraken. Maar telkens wanneer Hobbel vanuit Limburg naar Enschede op familiebezoek ging, nam hij op de terugweg enkele ontsnapte krijgsgevangenen van Haeck mee.¹⁹

J. Hobbel

“Als ik van Enschede terugkwam, ging ik langs Haeck. Als hij een paar mensen had zitten, nam ik ze gelijk mee. Ik stapte uit in Roermond en bracht ze naar Hornerheide op de fiets; ook wel lopende als het er meer waren.”²⁰

Hoe vaak Hobbel in deze periode voor Haeck heeft gewerkt is niet bekend. Aangenomen moet worden dat hij ettelijke ontsnapte krijgsgevangenen naar het zuiden heeft vervoerd.

In mei 1943 kwam er aan de door Hobbel verzorgde transporten uit Hengelo een einde. Tijdens een nachtelijk pilotentransport naar Molenbeersel, waarbij

Hobbel en Geerdink betrokken waren, kwam het tot een vuurgevecht met een groepje patrouillerende Duitse militairen. Geerdink kregen ze te pakken en werd voor verhoor naar Luik afgevoerd.

Hobbel, die de dans wist te ontspringen, moest onderduiken, toen hij merkte dat de SD zijn woning in de gaten hield. Hij kon niet meer reizen en stopte met zijn familiebezoekjes aan Enschede. Hij bleef illegaal actief in Echt en in de omgeving van Ohé en Laak.²¹

Contact met Echt

Eind juli 1942 kreeg Haeck in Limburg voet aan de grond. Haeck had tot dan toe geen direct contact met de illegalen in Limburg, hoewel hij de via Hobbel ontsnapte krijgsgevangenen naar het zuiden wist te krijgen en deze af en toe zaken had gedaan met A. H. Peeters uit Echt, die hem o.a. graan en tarwe had gegeven voor zijn onderduikers. De verbinding kwam via Piet Marang tot stand toen hij tijdens één van zijn reizen naar het zuiden door puur toeval in contact kwam met kopstukken uit de illegaliteit van Echt. Ze bleken zich met hetzelfde soort illegale werk bezig te houden.

De enige twee personen die Marang over zijn illegale activiteiten in vertrouwen had genomen, waren zijn moeder en zijn huisarts.

Nadat hij voor de eerste keer met de Fransen naar het zuiden was getrokken, had hij zijn moeder ingelicht.

Bij haar bleven alle geheimen goed bewaard.

Zijn moeder was van huis uit rooms-katholiek en één van haar zussen zat in een klooster in het zuiden. Ze had haar zoon gevraagd, wanneer hij weer eens naar het zuiden zou reizen een beleefdheidsbezoek te brengen aan tante Fransje, een non die al jaren in een klooster in Echt woonde.

Mère Françoise, zoals ze in het Ursulinenklooster aan de Wijnstraat ook wel werd genoemd, was een tante die Marang niet persoonlijk, maar slechts uit verhalen kende.²²

P.G. Marang

“Tijdens één van mijn tochten, het moet eind juli 1942 zijn geweest, naar de grens met België, ging er veel mis. Ik wist dat ik dezelfde dag niet meer naar Hengelo kon terugkeren, waarop ik het besluit nam mijn tante Fransje in Echt te bezoeken. Toen we bij het klooster aanklopten had ik een Fransman bij me die ergens uit een dorpje in de Pyreneeën kwam. Nadat we waren binnengelaten werden we aan haar voorgesteld. Tijdens het gesprek dat volgde zei ze onder meer dat er in het klooster met regelmaat onderduikers waren geweest. Het waren, uit Duitsland ontsnapte krijgsgevangenen, die door mensen uit het dorp over de grens met België werden geholpen.

Door haar verhalen kreeg ik sterke vermoedens, dat die personen uit het dorp met hetzelfde werk bezig waren. Ik vroeg haar namen te noemen. De enige naam die haar te binnen schoot was die van kapelaan Emile Goossens.”²³

Emile Antoon Felix Goossens was in 1903 in Venlo geboren. Hij wilde misionaris worden en studeerde filosofie bij de Witte Paters van kardinaal Lavingerie in Noord-Afrika.

Gekweld door aanvallen van malaria keerde hij terug naar Limburg waar hij in 1935 tot priester werd gewijd.

Na het bezoek aan zijn tante ging Piet Marang naar de pastorie om kapelaan Goossens te spreken.

Die bleek echter niet thuis te zijn, hij moest biecht horen. De huishoudster liet weten dat er een andere persoon naar het klooster zou komen.

H. Tummers

“Op een zaterdagmiddag in juli 1942 werd ik op de kapelanie aan de Gasthuisstraat ontboden.

Mère Françoise van de zusters ursulinen had kapelaan Goossens laten roepen. Omdat hij biecht moest horen, vroeg hij of ik in zijn plaats wilde gaan.

Mère Françoise stelde mij voor aan Piet Marang, een student uit Hengelo. Hij was in gezelschap van een ontsnapte Franse krijgsgevangene.

Piet Marang had al eerder ontsnapte krijgsgevangenen naar Gronsveld gebracht, maar het regende die zaterdagmiddag zo hard en bovendien had lange Piet zulke honger, dat hij in Echt was uitgestapt.

De Fransman kon niet in het klooster blijven. Ik nam het kleine zwarte mannenke mee naar huis en heb hem twee dagen later naar Louis Indemans in Ohé en Laak gebracht. Ik kende de boer van de katholieke actie.”²⁴

Toen Piet Marang de volgende dag naar huis reisde en zijn ontmoeting in Echt nog eens overdacht, stond voor hem vast, dat Tummers en Goossens een belangrijke schakel zou vormen om de ontsnapte krijgsgevangenen uit Hengelo over de grens met België te krijgen.

De kleine Fransman was de eerste die vanuit Hengelo via Goossens en Tummers naar België was gegaan.

Harry Tummers, die in 1941 met mevrouw A. Teeuwen-Boonen en enkele Roermondse geestelijken was begonnen met de hulpverlening aan krijgsgevangenen, had op dat moment geen idee wat hem nadien nog te wachten stond.

H. Tummers

“Kort daarop bracht Piet Marang vier Fransen die bij Tilke werden ondergebracht. Bij deze gelegenheid vroeg ik hem hoe hij aan de Fransen kwam. Dat zal ik u eens zeggen zei Piet. Bij ons in Hengelo woont een groeteboer, een Fransman, die in de Eerste Wereldoorlog deserteerde en het in zijn kop heeft gezet om het hele krijgsgevangenkamp bij Munster leeg te halen. Tijdens het kennismakingsgesprek vroeg hij aan kapelaan Goossens of hij ook Engelse piloten mocht sturen.”²⁵

Tijdens dit bezoek bij Tilke, een zus van Harry die aan de Kreyerstraat woonde, werden beslissingen genomen die bepalend waren voor de verdere hulpverlening aan ontsnapte krijgsgevangenen uit Hengelo. Het klikte direct, ze konden het goed met elkaar vinden.

In het zuiden waren ze erg benieuwd wie die groenteboer zou zijn.

In de tweede helft van augustus maakten Tilke en Harry kennis met Haeck. Tijdens deze ontmoeting bevestigde Haeck zijn plannen. Hij had echter nog meer wensen op zijn verlanglijstje.

Een nieuwe ontsnappingsroute was geboren. Vanuit Hengelo waren tot dan toe meer dan zestig ontsnapte krijgsgevangenen naar het zuiden gebracht. Soms waren het er twee, maar ook gingen ze in groepjes van drie of vier personen.

P.G. Marang

“Toen ik met de mensen in Echt in contact was gekomen, ben ik er van afgestapt zelf de piloten via Maastricht naar de grens te brengen. Voortaan leverde ik ze af op het station in Echt of bij Tummers thuis om de risico's zo veel mogelijk te beperken. Slechts in enkele gevallen, wanneer ik in Echt een seintje kreeg dat er gevaar dreigde of wanneer Echt vol zat, reisde ik door naar Maastricht om ze zelf naar de grens te brengen.”²⁶

In Hengelo en omgeving, maar ook binnen de Twentse illegaliteit, werd het bekender, dat er in Hengelo een persoon woonde waar ontsnapte krijgsgevangenen veilig waren.

Echter lang niet alle ontsnapte krijgsgevangenen wisten het adres van Haeck te bereiken. Soms werden ze in de omgeving van Hengelo opgepakt en teruggestuurd naar de kampen in Duitsland. Wel gaven ze in de krijgsgevangenkampen, aan degene die wilde ontsnappen, een gedetailleerde route-beschrijving.

H.A. Gerard

“Door de Franse militairen die weer werden teruggestuurd naar de kampen

Jules Haeck
omstreeks 1925. (2)

Uitstapje van de Esperanto vereniging 'La Tuenta Stelo' naar
Denekamp in 1929. Rechts naast het bord staat Jules Haeck. (3)